

ТІНЬОВА ЕКОНОМІКА, КОРУПЦІЙНІ ПРОЯВИ ТА ВОЄННО-ЕКОНОМІЧНІ КРИМІНАЛЬНІ ПРАВОПОРУШЕННЯ

Стрельцов Є. Л.

*доктор юридичних наук, доктор теології, професор, член-кореспондент
Національної академії правових наук України
завідувач лабораторії «Інновації у сфері кримінальної юстиції»
Національного університету «Одеська юридична академія»
м. Одеса, Україна*

Сучасний світ, який останніми роками постійно перебуває у різних надзвичайних ситуаціях, частіше розглядає питання про підвищення національної безпеки в цілому та її складових на міжнародному та національному рівнях. Економічна безпека, як одна з найважливіших значущих складових безпеки, потребує підвищеної уваги. Все, що стосується України, додатково посилюється, по-перше, в зв'язку з бойовими діями, що відбуваються в нашій країні, і, по-друге, з карантинними обмеженнями у наслідок COVID-19, що передувало війні.

При цьому потрібно відзначити, що в умовах воєнного стану безпеку економіки потрібно забезпечувати у двох напрямках. Йдеться про безпеку так званої мирної економіки та безпеку так званої воєнної економіки, яка сьогодні потребує особливої уваги, оскільки саме вона забезпечує воєнні потреби держави та реально впливає на розвиток загальних подій в державі, стан військових сил, форми та способи озброєної боротьби, її характер, можливості її поширеності чи локалізації, її тривалість і, багато в чому, може впливати на її кінцевий результат. Кожен з цих напрямків – і мирна, і воєнна економіки – має спільні ознаки, але має й певні відмінності.

Загроза економічній безпеці – це процеси та діяння, які негативно впливають безпосередньо на економічні інтереси, умови і можливості їх реалізації тощо. Джерелами таких загроз можуть бути фактори природного та техногенного характеру; об'єктивні процеси економічного розвитку та дії суб'єктів безпосередньо економічних відносин (внутрішній вплив) та тих, хто, умовно кажучи, зовнішньо впливає, порушуючи ці відносини. Для визначення рівня економічної безпеки існують приблизно десять критеріїв. Один з них дає змогу об'єктивно оцінити ступінь криміналізації економіки та включає у себе: рівень тіньової економіки у валовому внутрішньому продукті (далі ВВП) як одного з найважливіших показників розвитку економіки

загалом; долю податків та інших зборів у ВВП; частку податкових відрахувань з доданої вартості; кількість зареєстрованих та реально вчинених економічних кримінальних правопорушень та їх видові характеристики. У цих показниках можуть бути: «звичайні» відомості, «тривожні», «порогові» відомості. Саме «порогові» показники – це так звані граничні величини, недотримання яких перешкоджає нормальному ходу розвитку різних елементів економіки, що призводить до формування негативних, руйнівних тенденцій у сфері економічної безпеки.

Має свої показники і воєнно-економічна безпека у державі. Загалом, це: так званий воєнно-економічний рівень, який повинен показувати, наскільки держава здатна задовольняти основні свої воєнні потреби не тільки у мирний час, а й в умовах військового протистояння за рахунок власних ресурсів; надійність функціонування воєнного сектору економіки; здатність воєнної економіки розвивати свої науково-технічні можливості таким чином, щоб задовольнити поточні та перспективні воєнно-економічні потреби тощо.

За таких умов підвищена соціально-економічна небезпека тіньової економіки полягає в її загальному негативному впливі на практично усі соціальні інститути суспільства, в порушенні встановленого порядку функціонування економічного механізму, в значній скруті функціонування воєнної економіки. Тіньова економіка достатньо часто, особливо в країнах із соціально-економічними складнощами, виступає певною, так би мовити основою, використовуючи яку, функціонують кримінальні структури, корумповані чиновники та ін. Безумовно, такі процеси, як показує соціальна практика, характерні для будь яких держав, і приклади корупції у Європарламенті [1] або зловживання з використанням палаток для постраждалих від землетрусів у Туреччині [2], це підтверджують. Але, на думку американських фахівців, важливо враховувати, що одні й ті самі соціально-негативні процеси мають різну ступінь суспільної небезпеки в залежності від рівня розвитку конкретної держави (Prof. Graeme Newman).

Тіньова економіка, загалом, це система деструктивних, у своїй переважній частині, соціально-економічних проявів у процесах суспільного виробництва, які здійснюються всупереч загальним соціальним та індивідуальним інтересам переважної кількості членів конкретного суспільства. Така економіка має свою структуру, у якій можливо виділити: неофіційну економіку, протиправну економіку, кримінальну економіку. Існують, як відомо, різні підходи до досліджень проблем тіньової економіки, серед яких виділяють: юридичний, статистичний, економіко-соціологічний, інституційний, суто економічний та ін.

Останнім часом частіше виділяють так звану корпоративну систему тіньових економічних процесів, до якої відносять і корупцію. Корупція – це динамічне явище, в зв'язку з чим вона постійно змінює свої форми, види, напрямки реалізації та прикриття. Не зупиняючись на цих відомих положеннях, водночас, потрібно наголосити, що особливо останнім часом негативна корупційна ситуація дає змогу введення в публічний оборот щодо конкретної держави (групи держав) позначення «корупційність керуючих політиків», що, в свою чергу, породжує можливість тиску на таку державу, втручання в її внутрішні справи з боку інших держав або міждержавних об'єднань. Таким чином, високий рівень корупції може створювати і передумови ризику впливу на суверенітет і безпеку держави.

В зв'язку з цим один із пріоритетних напрямів підвищення якості державного управління, забезпечення прогресивного розвитку країни – це розробка системи заходів щодо протидії корупції. З урахуванням цього у лютому 2023 року на позачерговому засіданні Кабінету Міністрів було затверджено Державну антикорупційну програму на 2023-2025 роки. Зокрема, ця Програма передбачає заходи у сфері судочинства, державного регулювання економіки, митної справи та оподаткування, державного та приватного сектору економіки, будівництва, земельних відносин та інфраструктури, сектору оборони, охорони здоров'я, освіти й науки та соціального захисту. У цій Програмі також передбачені заходи, спрямовані на усунення можливих корупціогенних факторів, вдосконалення формування та реалізації державної антикорупційної політики. Програмою повинні бути врегульовані питання координації та моніторингу оцінки ефективності реалізації виконання цієї Програми. В цілому, Програма виділяє три основні напрямки її реалізації: підвищення ефективності системи запобігання корупції в різних сферах суспільного життя, формування негативного ставлення до корупції в суспільстві, забезпечення невідомої відповідальності за корупцію [3].

Переходячи до аналізу воєнно-економічних кримінальних правопорушень, потрібно відмітити, що, як відомо, між позитивними та негативними тенденціями соціально-економічного розвитку та динамікою сукупності кримінально-протиправних посягань немає швидких, жорстких та прямих кореляцій. Саме тому економічні, в тому числі і воєнно-економічні кримінальні правопорушення, не завжди можуть мати безпосередній зв'язок з процесами у тіньовій економіці, корупційними проявами, а можуть мати і певні видимі прояви. Зараз такі кримінальні правопорушення найбільш зримо проявляються: на митниці, при вчиненні митних кримінальних правопорушень; у волонтерській діяльності, яка пов'язана зі здійсненням різних форм

шахрайства відносно відповідного майна та послуг; при розкраданні коштів державного бюджету з використанням службових повноважень, різних проявах корупції, причому достатньо часто значними, іншими подібними проявами [4]. У всякому разі, на думку керівництва Генеральної прокуратури України, *«корупційні злочини під час війни можна порівняти до мародерства»*, і ніякі посади не дозволять уникнути відповідальності [5]. В усякому разі, останні події у кримінально-правовій сфері, які пов'язані зі здійсненням низки діянь щодо встановлення осіб, які вчиняли воєнно-економічні кримінальні правопорушення, подальшими кримінально-процесуальними діями відносно них дають надію на виправлення ситуації у цій складній час.

Література:

1. Катерина Воєнкіна, Степан Смишляев. Корупційний скандал в ЄП: Мецола представила план реформ URL: <https://www.dw.com/uk/korupcijnij-skandal-v-evroparlamenti-mecola-predstavila-plan-reform/a-64417386>
2. Турецький Червоний Півмісяць продавав намети постраждалим URL: <https://sm.news/spiegel-tureckij-krasnyj-polumesyac-sbyval-za-dengi-palatki-postradavshim-66232-u3t5/>
3. Уряд затвердив Антикорупційну програму на 2023 – 2025 роки URL: <https://www.kmu.gov.ua/news/premier-ministr-uriad-zatverdvyv-antykoryptsiiinu-prohramu-na-2023-2025-roky>
4. Стрельцов Є. Л. Кримінальне право в умовах надзвичайного стану. Завдання кримінального права в умовах надзвичайного стану: матеріали науково-практичної конференції, присвяченої 25-річчю утворення Національного університету «Одеська юридична академія», 9 грудня 2022 року / укладачі : Є. Л. Стрельцов, В. П. Кедік ; відп. редактор Є. Л. Стрельцов. Одеса : ПРОЦ НАПрН України, НУ «ОЮА», 09.12.2022. С. 9–12.
5. Андрій Костін: Корупційні злочини під час війни можна порівняти до мародерства». URL: <https://gp.gov.ua/ua/posts/andrii-kostin-korupciini-zlocini-pid-cas-viini-mozna-pririvnyati-do-maroderstva>